

A barátságról

Böszörményi László

„Gondviselés, egy *embert* adj nekem! –
Sokat megadtál. Most egyetlen *embert*
Ajándékozz – ... Egy jóbarátot kérek.”¹

A barátság irodalma viszonylag sovány, legalábbis a könyvtárnyi szerelmi irodalomhoz képest, biztosan. Vajon miért? Talán, mert a barátság korszaka még csak most következik, csak most kezdjük felfedezni jelentőségét. A barátság a szeretet egyik legmodernebb formája, amit még csak újabban tanulgatunk, vagy kellene tanulnunk – ami persze nem jelenti azt, hogy egyes esetekben ne létezett volna már nagyon régi időkben is. A szerelem általában *spontán*, nem kell rá törekednünk, néha akarunk ellenére tölt el bennünket – legalábbis is gyakran ez az érzésünk. A barátságot azonban mindenképpen akarnunk kell, mégpedig különleges, szabadon hagyó, azt mondhatnánk *nem-akart* akarattal.

Minden emberi kapcsolatnak megvan a maga hőfoka és a maga szabadsága. Elvileg két szélsőséges esetet különböztethetünk meg. Az egyikben a kapcsolat szenvedélyesen intenzív, de nincs benne szabadság. A másikban a látszólagos szabadság a másik iránti közömbösségben, szeretetlenségben merül ki. A legtöbb kapcsolat valahol e két szélsőség között mozog. Barátságról akkor beszélünk, ha egy kapcsolatnak magas a hőfoka és mégis a szabadság dominál benne. A barátság a szerelemnek nem ellentéte, hanem betetőzése.

Fülöp, a zsarnok, egyik ritka, őszinte pillanatában „egy emberért”, egy igaz barátért fohászkodik a Gondviseléshez, akit meg is kap, Posa márki személyében. Csak nem képes barátként elfogadni. Azonnal alattvalót, udvaroncot akar belőle csinálni – nem ismer olyan kapcsolatot, amiben szabadság van. Mélységesen csalódott, amikor azt hiszi, hogy Posa elárulta. Nem veszi észre, hogy az árulás az ő barátságra való képtelenségében áll. Schillert több művében is foglalkoztatta a barátság, és az a jelenség, hogy a barátság hatalma nagyobb a zsarnokokénál.

Parzival, egy valószínűtlenül modern mű

Egyike a legrégebb és legmegragadóbb történeteknek a barátságról a XII-XIII. századból származik, *Wolfram von Eschenbach Parzival*-jának XV. Könyvében található. A legmeghökkenőbb az ábrázolás modernsége. Ha ma nehézségeink vannak e szöveg megértésével, akkor ez elsősorban nem a régies nyelvezet miatt van, hanem sokkal inkább azért, mert úgy ír, és olyan tudati folyamatokról, amelyek annyira a jövőbe mutatnak, hogy még ma is előttünk állnak, mint megvalósításra váró feladat és kihívás. Nem a szöveg régies, hanem a mi olvasatunk.

Parzival és Feirefiz barátságának a története valójában már a XIV. könyv végén kezdődik. Artus király táborában nagy ünnepséget tartanak Parzival tiszteletére. Minden lovagot legyőzött, a kor legnagyobb hőséneki kijáró tisztelettel ünneplik. Ő maga azonban kétségbeesetten és csalódottan áll az ünneplő gyülekezetben. Több, mint négy éve hasztalanul keresi a Grál várát, hogy helyrehozza vétke mulasztását és meggyógyítsa Anfortast. De a vár nem földrajzi hely, csak az találja meg, akivel meg akarja magát találtatni². Több, mint négy

¹ Schiller: *Don Carlos*, III. felvonás, V. jelenet, Vas István fordítása

² Vö.: Georg Kühlewind: *A Grál – avagy mire képes a szeretet*, A Parzival c. könyvben, Kláris kiadó, 2004.

éve nem látta feleségét, Condwiramurs királynőt, a „*nők virágát*” sem, és elkeseredetten kérdezi magától, hogy mi értelme az egész történetnek:

„*Örvend köröttem a világ,
s én hordom szívem bánatát.
A szent vágy nem kegyel engem,
kell-e így bármit is tennem?*”³

Mínta egy mai teenager-t hallanánk, aki füttyöl az egész világra – miközben kízó komolysággal keresi az élet értelmét és értelmetlenségét. Parzival hirtelen kilazul a négy éve tartó görcsös keresésből. Egész törekvését, egész eddigi életét megkérdőjelezi. Elhatározza, hogy elhagyja az „*ünneplő boldogokat*”. Nem azért, hogy a Grált keresse tovább, hanem csak úgy.

„*Elhagyom őket, kik mennybe jutnak,
jobb úgy, ha rólam mit se tudnak.*”⁴

Kafka szavai visszhangoznak az ember fülében: „*«Hová lovagolsz, uram?» «Nem tudom,» mondtam, «csak innen el. Örökösen innen el, csak így érhetek célhoz.» «Ismered tehát a célotdat?» «Igen,» válaszoltam, hiszen mondtam: «Innen el. Ez a céloom.»*”⁵

Az akarat megfordulása

A keresésben a keresett cél képzelet vezet bennünket, valójában nem a célt, hanem a róla alkotott képzetünket keressük. Ezért valamikor elérkezünk arra a pontra, amikor maga a keresés válik akadállyá, amikor el kell ejtenünk a képzetet, el kell hagynunk magát a keresést is, ahhoz, hogy továbbhaladhassunk célunk felé. Ezt a momentumot mindenki ismeri, aki komolyan gyakorolja a meditációt⁶, vagy valamilyen művészeti tevékenységet. Valamikor el kell jutnunk arra a pontra, amikor elhagyjuk a célra irányuló keresést, amikor minden közönséges, korábról ismert képzet eltűnik, amikor a figyelem mintegy „üressé”, az akarat „céltalanná” válik, amikor tulajdonképpen már nem akarunk semmit – és mégis folytatjuk a gyakorlatot. Ekkor tud belépni a megürült tudatba, a „megfordult”, „megtért” figyelembe valami merőben új, az addig rejtett értelem, ami mindig egészen más, *minőségileg* más, mint ahogy elképzeltük⁷. Ez az a pont, amikor a kereső, gyakorló ember hirtelen segítséget kap. Eddig a pontig egyedül és általában keservesen küszködünk a gyakorlással. Ettől a pillanattól fogva belépünk a gyakorlás, a meditáció áramába, amely fölvesz bennünket magába és érezhető segítséget kapunk. „Nem én gondolkodom csupán, hanem *bennem gondolkodik*; a világtörténet mondja ki magát bennem; lelkem csupán a színteret nyújtja a világnak, hogy gondolkodás formájában megnyilatkozzék.”⁸

³ Wolfram von Eschenbach: *Parzival*, XIV. könyv, 733, 3-6, Tandori Dezső fordítása, Kláris kiadó, 2004.

⁴ Ugyanitt, 733, 18-19,

⁵ Franz Kafka: *Der Aufbruch, Die Erzählungen* S. Fischer Verlag, , 1961.

⁶ Vö. Rudolf Steiner, *Das Geheimnis der Trinität*, GA 214, az 1922. aug. 20-iki előadás, és Georg Kühlewind: *Licht und Freiheit (Útmutató a belső munkához)*, Verlag Freies Geistesleben, 2004.

⁷ Kühlewind több helyen az akarat vagy a figyelem megfordulásáról (die Umkehr der Aufmerksamkeit) beszél, ld.pl. a *Licht und Freiheit (Útmutató a belső munkához)*, 10. fejezetében. Az „Umkehr“ egyszersmind megtérést is jelent.

⁸ Rudolf Steiner, *Die Schwelle der geistigen Welt*, GA 17, 11. oldal. („... Nicht ich denke bloß, sondern es denkt in mir; es spricht das Weltenwerden in mir sich aus; meine Seele bietet bloß den Schauplatz, auf dem sich die Welt als Gedanke auslebt.“)

Ilyen megnyílt, megfordult lelki állapotban hagyja el Parzival „pitymallatkor” Artus táborát, és tovább lovagol, egy erdőbe. Az erdő fontos hely, sokszor válik meghatározó találkozások színhelyévé (pl. számos népmesében, vagy Dante-nál⁹). Parzival az erdőben találkozik az első olyan ellenféllel, akit nem tud legyőzni, akitől megtanul valami nagyon fontosat, éppen azt, ami hiányzik neki.

Parzival és Feirefiz harca

Az erdő túlsó végén, a tengernél, partot ér hadihajóival Feirefiz, a hatalmas pogány király. Huszonöt különböző néphez tartozó sereget vezet. Nem lehet nem észrevenni, micsoda élvezettel ecseteli Wolfram von Eschenbach Feirefiz gazdagságát és pompáját:

*„Kövek, aranyak, selymek:
fakulnak e pompa mellett!
Emberen ily gazdagság!
Ritkította párját!”¹⁰*

Fegyverzetét titokzatos és erőt adó drágakövek ékesítik, még lovának takarója is páratlan kincs. A két hős az erdő két oldaláról közeledik egymás felé, kíséret nélkül. Wolfram tele van aggodalommal az elkövetkező események miatt. Többször is elmondja, hogy micsoda rettenetes dolgoknak nézünk elébe, legszívesebben el se mondaná:

*„Ha nem volna kötve kezem
el is hagynám én szívesen
mind, mi engem is elborzaszt.
De mondanom kell, mi volt, épp azt.”¹¹*

Ez a finom, ironikus „elidegenítés” újabb bizonyíték Wolfram hihetetlen modernségére. Aggodalma elsősorban Parzival-nak szól („*Szavaim Parzivalt féltik*”). A harc közben mindig újabb tanácsokat kiált oda Parzival-nak, és hihetetlen megkönnyebbüléssel veszi tudomásul, amikor Parzival megfogadja ezeket. Azt csak utólag értjük meg, hogy aggodalmának fő tárgya nem annyira az, hogy Parzival el ne essen ebben a harcban, hanem még inkább az, hogy ne kövessen el jóvátehetetlen bűnt.

Magától értetődik, hogy a hősök ereje nem az izomzatuktól függ, hanem kizárólag attól, hogy mennyiben támaszkodnak az őket segítő erőkre. Feirefiz-et a szerelem és a drágakövek ereje segíti. Parzival-t a feleségéhez, Condwiramurs-hoz fűződő szerelmén kívül a Grál, és két ikerfia, Kardeiz és Loharengrin is – noha utóbbiak létezéséről feltehetőleg nem is tud, mert akkor fogantak, amikor távozása előtt utoljára ölelte Condwiramurs-t.

A két lovag az erdő közepén találkozik. Az a lehetőség föl se merül, hogy ne ütközzenek meg. Egymásra rontanak – és mindkettő meglepetten veszi észre, hogy soha nem tapasztalt erejű ellenfélre talált. Wolfram hihetetlen drámaisággal írja le az ütközetet. Parzival mindig újra a gyengébbnek tűnik, és Wolfram-nak minden igyekezetére szüksége van, hogy a döntő pillanatban segítségére siethessen jótanácsaival. Parzival hatalmas segítői végül is mégiscsak felülkerekednek. Sikerül megrongálnia Feirefiz romolhatatlan anyagból készült pajzsát – és Wolfram-nak van ideje és humora ebben a döntő pillanatban biztosítania olvasóit, hogy a pajzsak „*forgácsa is vagyont érne*”. Parzival előreugrik, hogy hatalmas csapást

⁹ „Az emberélet útjának felén, vad, sötétlő erdőbe jutottam, Mivel az igaz utat nem lelém” – így kezdődik az *Isteni Színjáték*. Babits Mihály fordítása.

¹⁰ Wolfram von Eschenbach: *Parzival*, XV. könyv, 735, 17-20, Tandori Dezső fordítása, Kláris kiadó, 2004.

¹¹ Ugyanitt, 734, 23-26.

mérjen Feirefiz sisakjára – és ekkor valami egészen váratlan dolog történik. Kardja, amelyet még fiatalon és balgán Ither királytól rabolt el, miután megölte (az egyetlen ember, akit a harcok során megölt, és akinek halála mind ez ideig nyomasztó árnyékként követi) – eltörik. Ezzel megmenti őt attól, hogy újabb, még nagyobb bünt kövessen el, és megölje féltestvérét, Feirefiz-et.

Gondoljunk bele a jelent drámaiságába. Parzival ott áll fegyvertelenül, Feirefiz felpattan – és csak Isten tudja, mi következik. Feirefiz egyetlen csapással megölhetné Parzival-t. Ehelyett leereszti kardját, és megszólítja, kérdéssel fordul hozzá: „*Mondd meg, ki vagy, hadd tudnám.*”

Az ember csak álmélkodik a jelenet nagyszerűségén. Feirefiz leereszti támadásra lendülő kezét (kardját később el is hajítja), és ütés helyett ellenfeléhez fordul, megszólítja, mégpedig a lehető leglényegretörőbb módon. Felteszi neki a minden emberi találkozás mélyén meghúzódó alapkérdést: „Ki vagy?”. Minden találkozásban titokban ezt kérdezzük egymástól, de kimondani csak akkor tudjuk, ha beszüntetjük mindennapi harcainkat, leeresztjük a kardunkat. Parzival kardja széttörik, és így kényszeríti őt megállásra. Feirefiz – ennek a jelenetnek ő az igazi hőse – önként, szabad akaratából teszi le a fegyvert. Parzival helyett és érte – tőle tanulja meg Parzival ezt a legfontosabb mozdulatot: a célra irányuló, harcoló akarat átalakítását megszólító, kérdező, befogadó akarat¹².

Fölmerül a kérdés: miért harcolnak annyit a lovagok? Miért rontanak mindig egymásra? Pusztá verekedési vágyból? Vagy keresnek közben valamit? Ebben a jelenetben megtaláljuk a választ. Egymást keresik, a másik embert. Sok harcról tudósított már a krónika, de csak most, visszatekintve kapnak értelmet. Valójában sohase a győzelemért folytatták a harcokat, hanem ezért az egy mozdulatért: a kard leeresztéséért, a páncél letevéséért, a másik emberrel való találkozásért. Parzival többet nem is harcol, legalábbis nem tudunk róla – hanem gyógyít. Itt válik képessé arra, hogy visszataláljon a Grál várába és meggyógyítsa Anfortas-t.

Barátság és gyógyítás

Parzival és Feirefiz a következő beszélgetésben kideríti, hogy valójában féltestvérek, mindketten Gahmuret lovag fiai. Nem is lehet másképp: ha sikerül beszüntetni harcainkat, ha sikerül letennünk az önzőség páncélját, az arcunkat elfedő „*láncos sisakot*”, mindig észrevesszük a testvért a másik emberben. Parzival és Feirefiz barátokká válnak. A szöveg szinte ujjong:

*„Lerántanak láncos sisakot
mindketten, hirtelen.
S hogy még ily öröme legyen,
valaha életében:
Parzival nem hitte semmiképpen.
De nem volt semmi kétség!
Veszik egymás ölelését,
A találkozást, birok helyett
testvéri csók pecsételi meg.”¹³*

A két barát visszatér Artus táborába. Hamarosan feltűnik Cundrie, hogy visszavegye Parzival-t a Grál várába. Egyetlen társat vihet magával – nem is kérdés, hogy ez Feirefiz, fekete anyától származó fivére, „*fekete-fehér kockás vére*”. Amikor Anfortas megpillantja

¹² Vö.: Georg Kühlewind: *Der sanfte Wille (A szelíd akarat)*, Verlag Freies Geistesleben, 2000

¹³ Wolfram von Eschenbach: *Parzival*, XV. könyv, 748, 4-10, Tandori Dezső fordítása, Kláris kiadó, 2004.

Parzival-t, könyörög neki, hogy ölje meg és így szabadítsa meg szenvedéseitől. Parzival azonban könnyekre fakad, háromszor a földre veti magát, és aztán felteszi a híressé vált kérdést: „*Oheim, waz wirret dier?*”(796, 2) vagyis: „*Bátyám mi bánt?*”, pontosabban: „*mid hiányzik?*” Vajon mi ennek a kérdésnek az értelme? Parzival közben pontosan tudja, hogy mi hiányzik Anfortas-nak. Akkor miért kérdezi? Csak költői, pedagógiai kérdés? Bizonyosan nem. Ha őszintén kérdeznék valamit valakitől, akkor ezzel – legalábbis az adott kérdésben – fölöttünk állónak ismerjük el. Ez még banális kérdések esetében is így van: ha megkérdezek valakit, hogy mikor indul az esti vonat, azért teszem, mert felismertem, hogy én nem tudom, de azt remélem, hogy ő tudja. Parzival kérdése természetesen nem banális, éppen ellenkezőleg, a lehető leginkább a lényegre tapint. Anfortas-ban környezete már csak a beteget látja. Parzival kérdésének azért van gyógyító ereje, mert nem a betegnek szól, hanem annak a rejtett, magasabb individualitásnak, aki Anfortas valójában, akit a kérdező maga fölött állónak tekint. A kérdés felébreszti Anfortas-ban az addig szunnyadó, magasabb, és mindig egészséges Ént, és azonnal meggyógyul – mert épp ez az, ami hiányzott neki. Isteni szépség önti el Anfortas-t („*szebb most, mint Anfortas király, nincs e világon*”, 796, 12), még Parzival, és apjának, Gahmuret-nek a szépsége is elhalványul az övéhez képest; összekapcsolódik benne a Menny és a Föld¹⁴.

A célirányos, harcra akarát először laza és célmentes lesz. A következő lépésben megnyílik a másik ember felé, és képessé teszi a barátságra. Végül gyógyító erőként áramlik ki. Ezek a figyelem metamorfózisának lépései, amelyeket a tudati gyakorlásban¹⁵ világosan követhető módon lehet megtapasztalni. Wolfram von Eschenbach, mintegy 800 évvel ezelőtt, zseniális ihletettséggel ábrázolja a belső fejlődés lehetőségeit. Vajon hány évnek kell még ahhoz eltelnie, hogy tudatosan is rátérjünk erre az útra?

---

¹⁴ „Mert csak a szépség, egyes egyedül a szépség, kicsi Phaidroszom, isteni és látható egyben” – mondja az öreg költő Thomas Mann a *Halál Velencében* c. elbeszélésében.

¹⁵ Vö. pl. Georg Kühlewind, *A normálistól az egészségesig és Licht und Freiheit (Útmutató a belső munkához)*.